

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УСНОЇ ІСТОРІЇ НА БУХАРЕСТЬСЬКОМУ МІЖНАРОДНОМУ КОНГРЕСІ ІСТОРИКІВ 1980 Р.

Бухарестський міжнародний конгрес істориків 1980 р. яскраво відобразив напрацювання європейських істориків у сфері усної історії. Можна стверджувати, що в науковому співтоваристві сформувався два підходи до осмислення ролі усноісторичних свідчень в дослідженні минулого. Відповідно до першого, спогади доцільно використовувати за відсутності писемних документів, або у якості додаткового джерела інформації. Таку позицію найбільш повно висловили східнонімецький історик Ральф Ріхтер та його колега з Угорщини Тібор Ерені.

Також на міжнародному конгресі істориків у столиці Румунії важливий сегмент дискусійного поля становило питання формування якісної бази усної історії. Так, Мерседес Віланова, Домінік Віллес, Теодор Баркер, Жозе Алан звернули увагу своїх колег на те, що дослідник усної історії спроможний забезпечити високий рівень інформативності та достовірності джерельної бази. Для цього історик мав раціонально використовувати технологічні досягнення другої половини ХХ ст. й застосовувати у «польовій роботі» магнітофон. Окрім цього дослідники усної історії звернули увагу на вміння правильно вибирати респондента та вміло ставити запитання, які б максимально повно відображали його індивідуальне бачення минулого.

Ключові слова: міжнародний конгрес, усна історія, спогади, респондент, інтерв'ю, джерельна база.

Серед нових міждисциплінарних напрямів дослідження минулого у повоєнний час особливо активно розвивалася усна історія. Як відомо, популярність усних свідчень після Другої світової війни та їх використання під прапором нонконформізму як єдиної „істинної історії” відразу поставили останні в опозицію до „класичних центрів історіописання”. На думку англійського історика Г. Принса, у цьому не було нічого дивного, адже згідно з ранкеанською ієрархією даних, коли є писемні джерела, перевагу слід віддавати їм, усна ж інформація розглядалась як неповновартісна, гірша, тому її роль – сприяти історіописанню другого сорту для спільнот, бідних на джерела [2, С. 150]. Ренесанс усного свідчення викликав неприйняття академічних істориків, які, за словами П. Томпсона, займаючи керівні посади і тримаючи в своїх руках фінансування, інстинктивно боялися введення нового методу, адже це означало, що вони більше не володітимуть усіма професійними методами [3, С. 87]. Усні історики змушені були працювати поза науково-дослідними установами та інститутами і створювати свої власні товариства та організації. Весь усноісторичний рух 1950–1970-х рр. проходив під гаслом „повернення історії людям” та визнання нового напрямку серед традиційної історіографії.

Як факт його легітимації в академічному середовищі може розглядатися постановка проблем усної історії разом з традиційною методологічною тематикою на найбільш авторитетних з'їздах істориків – міжнародних конгресах. Останнє стало можливим після прийняття 28–29 липня 1977 р. на засіданні Генеральної асамблеї Міжнародного комітету історичних наук в Пуерто де ла Крус (Канарські острови) рішення про включення проблем усної історії в основну програму Бухарестського конгресу істориків [5, С. 203 - 208].

На жаль, історіографічна традиція висвітлення теоретико-методологічних проблем усної історії на Бухарестському конгресі (1980) неістотна. Як виняток можна вказати колективну монографію під редакцією британського історика П. Берка, яка висвітлює методологічні підходи нових напрямів світової історіографії, серед яких мікроісторія, візуальна історія, усна історія тощо [2]. Також заслуговує на увагу фундаментальна монографія (1987) західнонімецького історика К. Ердманна [13]. Проте, питання методології історії на міжнародних конгресах істориків у Бухаресті (1980) та Штутгарті (1985) згадуються дуже побіжно: названо лише декілька тем та вибірково наведено думки окремих доповідачів. Серед радянських істориків доцільно згадати С. Тихвинського, який у одному із розділів своєї

монографії «Китай и всемирная история» висвітлив різні питання історичної науки на міжнародних конгресах істориків [6]. Фактично, це збірка раніше опублікованих автором оглядових статей (деякі, у співавторстві з В. Тішковим) у журналах „Вопросы истории”, „Новая и новейшая история”, „Проблемы востоковедения”, „Народы Азии и Африки”, які розкривають обговорення певної тематики на міжнародних конгресах істориків у Стокгольмі, Відні, Сан-Франциско, Бухаресті та Штутгарті. Теоретико-методологічні проблеми історії розглядаються принагідно.

Ураховуючи вище вказане у статті сконцентруємо увагу на осмисленні теоретико-методологічних проблем усної історії на Міжнародному конгресі істориків у Бухаресті 1980 р. Це й буде метою нашого дослідження.

Проблеми усної історії на ньому обговорювалися в числі трьох інших методологічних тем – „Мова історика”, „Демографія, епідемія, екологія” та „Місце і роль викладання історії”. Згідно з діючим регламентом, кожна доповідь з „великої теми” та методології готувалася визначеним попередньо Бюро МКІН національним комітетом істориків із залученням співдоповідачів з інших країн. Зокрема, підготовка основної доповіді з проблем усної історії була доручена Національному комітету істориків США, а співдоповідачами призначено істориків Угорщини, Великобританії, Іспанії, Канади, Норвегії, СРСР та Асоціації африканських істориків [5, С. 205].

Слід зауважити, що під офіційною темою „Проблеми та методи усної історії” обговорювалися також проблеми усної традиції, яка фіксує давні періоди історії і відіграє важливу роль у дослідженні минулого суспільств, позбавлених писемних свідчень. На її значенні наголошували переважно представники африканських країн [8; 10; 17]. Об'єднане однією темою, обговорення проблем усної історії та усної традиції принесло методологічні вигоди. Напрацювання істориків в осмисленні властивостей людської пам'яті, здобуті на основі досліджень усної традиції, закономірно спрямовували спеціалістів усної історії до вивчення природи історичного джерела, суб'єктивності пам'яті, її релевантності тощо. Як справедливо зазначив учасник дискусії американський дослідник Маклін Берг (Burg), „усні історики також прагнуть дізнатися про людську пам'ять, її селективність (вибірковість), достовірність, міцність, оскільки ці фактори кардинально важливі для нас в оцінці будь-якого джерела історії, яке ми досліджуємо” [11].

Зупинимось тепер більш детально на особливостях обговорення усної історичної проблематики на конгресі. Як і після Другої світової війни, частина істориків ще продовжувала дотримуватися положення про використання усних спогадів лише за відсутності писемних документів, або ж виключно у ролі додаткового джерела історичного дослідження, яке у поєднанні з іншими матеріалами розширює знання про минуле. Прикладом цього підходу може слугувати виступ східнонімецького дослідника Ральфа Ріхтера (Rolf Richter), який наголошував на значенні спогадів при вивченні соціального, політичного та ідеологічного життя німецького народу під час фашистської диктатури. За його словами, „проблему або предмет тільки тоді знаєш, коли його історію можна відтворити в багатьох деталях” [12, С. 470 - 471]. Подібні погляди відстоював також угорський історик Тібор Ерені (Tibor Erenyi), який відзначив вагу усних свідчень для реконструкції історії комуністичної партії та робітничого руху в Угорщині [12, С. 486].

Та разом з цим, на конгресі лунали аргументи і щодо першовартості усних свідчень у порівнянні з писемними джерелами. Зокрема, угорський вчений Гляц Ференц (Glatz Ferenc) підкреслив їх роль у зв'язку з увагою істориків до внутрішнього розвитку суспільства, повсякденного життя різних етнічних груп та соціальних станів, особливо коли писемні джерела лише фрагментарно задовольняють цю цікавість. Незамінність усних джерел у заповненні „білих плям” історії також постулював вірменський дослідник Річард Хованісян (Richard Hovannisian). Він наголосив на терапевтичній функції, яку виконала усна історія у дослідженні геноциду вірменського народу періоду Першої світової війни [12, С. 467 – 468]. На проблемі збереження свідчень учасників подій для використання майбутніми поколіннями

істориків зупинився індійський історик А. Кулкарні, який презентував результати спільного проекту Музею пам'яті Неру та Бібліотеки в Нью-Делі зі збору усних спогадів як важливого джерела для відображення визвольної боротьби індійського народу за національну незалежність [12, С. 464–465].

Також учасники конгресу наголошували на плідності використання усних свідчень не тільки для дослідження конкретно-історичних проблем, а й для створення більш детальної та диференційованої картини наявної історичної свідомості. Думки з цього приводу висловив східнонімецький історик Гельмут Майєр (Helmut Meier) [12, С. 469].

На першочерговості усних свідчень для сучасної історіографії також акцентував увагу іспанський вчений Жозе Адан (José Adán). Він зазначив, що для сучасного історика найважливішим джерелом є сама людина, свідок епохи. Письмові документи, археологічні залишки та інші класичні джерела історичної науки не дають вичерпного знання про історичну дійсність. На переконання Ж. Адана, дослідник не зможе зрозуміти сутність людини, її думки, мотиви діяльності, якщо не буде запитувати про це у неї самої [7, С. 539]. Тому нагальне завдання вчених – розробити дієву техніку збору та запису свідчень учасників подій, щоб вони не пішли анонімно, забравши з собою секрет своєї індивідуальності. Він закликав „приєднати слово до історії”, використовуючи для цього всі можливості науково-технічної революції.

Впливу останньої присвятив свій виступ американський історик М. Берг, якого було визначено основним доповідачем з даної теми. Він підкреслив значення науково-технічного прогресу для розвитку історичної науки, і особливо усної історії – старої та знайомої процедури, якій надали нову якість винаходи ХХ ст. [11, С. 511]. Засоби комунікації, транспортування та досягнення електроніки надали сучасним історикам можливості, яких не мали їхні попередники. Використання магнітофона звільнило дослідника від потреби письмового нотування та сконцентрувало його увагу на відповідях респондента; це ж досягнення дозволило журналістам та любителям історії долучитися до збирання усних матеріалів. Аудіо-запис забезпечив фіксування емоцій респондента, зміни в його голосі та поведінці при зміні характеру питань. Засоби комунікації збільшили кількісну базу досліджень та їх просторовий вимір. Але разом з тим, М. Берг зазначив, що усна історія ще має велику кількість проблем, вирішенням яких повинна зайнятися методологія, а той, хто працює в галузі усної історії, повинен стати лідером у критичному аналізі всіх видів історичних джерел [11, С. 511].

Та варто зауважити, що оскільки конгрес відбувався 1980 р., для нього було характерним співіснування відразу кількох парадигм в усній історії [4]. Крім вище охарактеризованої групи прихильників повоєнного ренесансу спогаду як важливого джерела історичного дослідження, на конгресі лунали виступи адептів постпозитивістського підходу до спогадів та оцінки достовірності історичної пам'яті. Прикладом може слугувати доповідь професора Лондонської школи економіки, одного з засновників Британського товариства усної історії, в майбутньому президента Міжнародного комітету історичних наук (1990–1995), англійського історика Теодора Баркера. Присвятивши значну частину виступу становленню усної історії у Великобританії, він також детально розглянув практичні проблеми збирання усних свідчень.

Перш за все, Т. Баркер звернув увагу на неправильність вживання дефініції „усна історія”, яка вводить в оману, адже усна історія не є окремим напрямом історичного дослідження, як політична, дипломатична, соціально-економічна та культурна історія, а є просто іншим видом історичного джерела, який потребує такої ж оцінки, як і інші види [9, С. 555]. На переконання доповідача, усне свідчення вже довело свою цінність у дослідженні соціальної та деякою мірою економічної історії.

У своєму виступі Т. Баркер зупинився на етапах підготовки та ведення інтерв'ю, на важливості вибору обладнання та створення високої якості аудіо-запису, необхідного для подальшого використання у викладанні історії та у створенні радіопрограм; наголосив на слабкій ефективності відео-зйомки, під час якої камера та освітлення відволікають респондента. Особливу увагу він приділив проблемі вибору інформантів. Зокрема, Т. Баркер

переконавав, що найбільш корисними та інформативними є респонденти з доброю пам'яттю і які мало читають та не змішують свої спогади з прочитаним [9, С. 564]. Також він зауважив необхідність опитування людей літнього віку, спогади яких, на його думку, є надійними з трьох причин:

а) дослідники соціальної психології розрізняють фотографічну пам'ять, яка існує лише короткий період, і протяжну, яка встановившись одного разу, закріплюється на тривалий час;

б) люди згадують свої ранні роки більш ясніше та яскравіше, ніж нещодавні події. Це особливо характерно для літніх людей, чиє „друге дитинство” є не тільки проявом деяких особливостей дитячої поведінки, але також і реальним бажанням згадати та знову пережити цей ранній час, який на схилі літ має для них багато приємних спогадів;

в) історик не запитує респондентів про специфічні факти – імена, дати (які він може дістати з інших джерел), а більше про повсякденне життя, інтереси (наприклад, роботу, хобі), ставлення до того, що відбувалося в їхньому оточенні. На такі особисті питання можна одержати достовірніші відповіді [9, С. 565].

Водночас, Т. Баркер застерігав, що у вивченні давніх періодів історії опитування людей літнього віку містить багато ризиків, оскільки потребує врахування того фактору, що респондент був молодим і його сприйняття було не зовсім адекватним. Також воно піддається впливу пізніших нашарувань та вже набутого досвіду. Та це Т. Баркера не засмучувало: частково поділяючи позитивістську критику щодо перетворень пам'яті внаслідок фізичного слабшання та пов'язаних з цим фальсифікацій, він зазначав: „Оскільки історик опитує багато людей, він починає «відчувати» те, які умови були, так само, як читаючи все більше документів, він краще розуміє історичний період, який вивчає” [9, С.565].

Значну частину доповіді Т. Баркер присвятив проблемам інтерв'ювання. На його думку, під час проведення опитування важливо сфокусувати увагу на тому, що респондент бажає розповісти. Для цього вченому потрібно знати історичну ситуацію і потім терпляче слідкувати за тим, яким чином її можна доповнити. Іншими словами, досліднику треба бути покірним слухачем. У даному випадку Т. Баркер погоджувався зі словами відомого англійського історика Джорджа Еварта Еванса: „В усній історії, якщо ви хочете отримати цінний матеріал, вам потрібно мати багато часу, велику кількість плівки і лише небагато питань” [9, С. 566]. Таблиця контрольних перевірок корисна лише для того, щоб протидіяти респонденту відволікатися на життєві теми, хоча не треба слідувати за нею рабськи, адже це тільки заважатиме йому висловлювати свої думки. Особлива небезпека для результатів інтерв'ю – думати весь час про наступне питання і не прислухатися до розповіді респондента. Тим більше, що він може повідомити зовсім неочікувану інформацію, яка виявиться важливою і дослідник повинен своєчасно визначити та продовжити її деталізацію.

Інтерв'ювання декількох осіб, яке нібито повинне викликати взаємне стимулювання, Т. Баркер оцінював негативно, оскільки деякі свідчення є дуже інтимними, а присутність сторонніх людей стає перешкодою для їх вираження. Також він радив проводити інтерв'ю в декілька візитів, що дає вченому можливість відпочити та обдумати почуте, а також добре підготуватися до нової сесії. Важливі методологічні результати може принести повторне інтерв'ювання одного і того ж респондента через декілька років, або його повторне опитування іншим дослідником [9, С. 567].

Цікаві методологічні роздуми щодо стратегії ведення інтерв'ю зробив вже згадуваний вище іспанський історик Жозе Адан, який представив на конгресі усний проект дослідження Громадянської війни в Іспанії (1936–1939 рр.). Метою проекту було відтворення картини громадянської війни на основі особистих переживань учасників подій, змушених робити драматичний вибір між географічними, сімейними, ідеологічними, економічними, військовими та іншими орієнтирами. Доповідь цікава для нас перш за все вирішенням питання, чи потрібно під час опитування дозволяти респонденту говорити спонтанно, що є характерним для будь-якої розповіді, чи навпаки – чітко дотримуватися питальника, вимагати бути точним заради історичної правди, дисциплінувати та раціоналізувати свідчення?

Перший варіант, на думку Ж. Адана, дає можливість відчувати загальну атмосферу, в якій перебував респондент, ту роль, яку він хотів здійснити, розходження між його планами та реальністю; світ цінностей, в якому він жив; судження, які заслужили його сучасники (товариші по боротьбі, колеги по роботі, просто знайомі тощо); дізнатися про несуттєві події історії, про які ми б ніколи його не запитали. Ця картина буде дещо перекручена та забарвлена особистими характеристиками респондента, але все ж дозволить нам відтворити деякі аспекти історичної реальності. Другий варіант передбачає гарантію конкретних відповідей на добре обдумані питання, більш холодні свідчення, що будуть ближчими до правди, яку ми бажаємо розкрити [7, С. 540]. На основі результатів проекту Ж. Адана дійшов висновку, що ці дві процедури не виключають, а скоріше доповнюють одна одну, але потрібно використовувати їх у відповідності до поставленої мети та завдань дослідження.

Проблем інтерв'ювання на конгресі торкнувся також шведський історик Йорген Вайбулл (Jorgen Weibull). Він запропонував чотири етапи „правильного” інтерв'ю, розроблені ним спільно з Геннінгом Поульсеном (Henning Poulsen):

1. Етап розповіді. Респонденту надається абсолютна свобода для розповіді своєї власної історії, а історик втручається лише за крайньої необхідності.
2. Етап питань. Історик задає питання, які є важливими для теми дослідження.
3. Етап співставлення. Історик наводить факти, які можуть розходитися з тими, які розповів респондент.
4. Етап коментаря. Історик дає почути та прокоментувати респонденту його власні твердження, і якщо можливо, то підтвердити їх [12, С.488].

Й. Вайбулл особливо наголошував на останньому етапі, який додає специфічні виміри в цінність матеріалу, вже записаного на плівку. І навіть якщо респондент не хоче підтверджувати або виправляти свої свідчення, це все одно є істотним моментом та має значний інтерес для інтерпретації всього інтерв'ю. Варто зауважити, що запропонований варіант „правильного” опитування дуже нагадує метод аналізу наративних автобіографічних інтерв'ю, розроблений в кінці 1970-х рр. німецьким науковцем Ф. Шутце [1; 18; 19].

Прагнення легітимізувати усну історію в очах традиційної історіографії, довести цінність усних свідчень нарівні з письмовими документами виявилось на конгресі у доповіді вже згаданого нами угорського вченого Глятца Ференца. Він відкинув традиційну класифікацію джерел за формою і запропонував критерій часу їхнього створення. „Писемне джерело, – відзначив Г. Ференц, – створюється в певний час і інформація в ньому не змінюється до дати, коли історик його вперше читає. Усне ж свідчення має зовсім іншу природу – тут дата „створення” не може бути обмежена до дати події (перший пласт інформації), а витримана протягом десятиліть (чи століть), аж до дати запису”. Цей підхід, на думку угорського вченого, дає історикам можливість уникнути упередженого ставлення до писемних джерел як найбільш цінних та об'єктивних, а також дозволяє ефективніше розпізнавати достовірну інформацію, яка міститься в джерелі.

Крім того, Г. Ференц спробував виділити специфічні риси усної історії, серед яких, з деякими застереженнями, він зазначив наступні:

1. Більшість писемних джерел є сучасниками історичних подій, в той час як усні свідчення завжди містять відомості про події, що вже відбулися.
2. Писемне джерело є частиною епохи, про яку свідчить, що для усної історії не характерно. Лише завдяки історика усна історія набуває форми джерела.
3. Інтерв'ювання відбувається тоді, коли респондент вже знає про наслідки історичних подій та результати історичного розвитку.

Також доповідач звернув увагу на складність та багаторівневість усного свідчення: по-перше, як нашарування більш ранньої культури та відображення того, що було важливим для сучасників історичної події; по-друге, як посередника між подією та її фіксацією в пам'яті людини; і по-третє, як віддзеркалення особливостей сучасного культурного життя респондента, що виявляється у формі розповіді, структурі побудови речень тощо. Тому щоб правильно

інтерпретувати усне свідчення, Г. Ференц вважав необхідним вивчити соціокультурні особливості досліджуваної історичної епохи, достеменно зрозуміти механізм функціонування пам'яті, а також врахувати культурні особливості сучасної епохи. Розподіл у цих пластах персональних та колективних уявлень, знаходження їх відповідників у політичному, соціальному, економічному та історичному контекстах – одне з нагальних завдань історії, філології та джерельної критики.

Завершуючи свою доповідь та констатуючи постійні сумніви істориків стосовно добору джерел, Г. Ференц радив взяти до уваги метод антропологів та палеонтологів: „Наші колеги – зазначає він, – можуть безпечно вивести вагу і розмір ранньої людини або тварини лише за декількома слідами, залишеними 1,5 млн. років тому, але вони продовжують вважати себе справжніми вченими і чомусь сумніваються в основах нашої професії”.

Ознаки третьої парадигми в усній історії, яка тільки починала зароджуватися та пов'язується з трансформацією розуміння ролі усного історика як інтерв'юера та аналітика, була представлена на Бухарестському конгресі у виступі Мерседес Віланової (Іспанія) та Домінік Віллемс (Willems) (Бельгія). Маючи значний досвід проведення усної історичних проєктів, доповідачі презентували цілу низку концептуальних ідей, що були по-справжньому новаторськими та накреслили нові перспективи розвитку усної історії [14; 15].

Перш за все, вони акцентували увагу на тому, що спеціаліст з усної історії сам створює джерело та постійно на нього впливає. Він може в будь-який момент повторити інтерв'ювання, може змінити респондента чи тему опитування. Також він має можливість забезпечити оптимальні умови для інтерв'ю (самостійно обрати тему, найбільш характерний приклад, контекст ситуації – просторовий, часовий, локальний – який слабко досліджений) та розробити структуру питань. Власне, такий факт створення та контролю істориком джерела, на переконання авторів доповіді, перетворює історію з науки пояснювальної на експериментальну [16]. Крім того, М. Віланова та Д. Віллемс відзначили міждисциплінарний характер усної історії, оскільки проблеми інтерв'ювання також характерні для психології, соціології, лінгвістики, а усна історія сприяє не тільки дослідженню минулих подій, а й поглиблює знання про функції пам'яті, сприйняття часу, роль мови у конструюванні минулої реальності тощо.

М. Віланова та Д. Віллемс також зауважили на суб'єктивності та спонтанності індивідуальних свідчень. Але останнє не є недоліком, переконували вони, оскільки суб'єктивність усного джерела може бути урівноважена його порівняльними можливостями, що веде до переосмислення історичної об'єктивності та можливості розуміння минулого через індивідуальні та колективні уявлення [16, С. 551].

Доповідачами справедливо було відзначено роль мови в усній історії, яка відчувається у процесі створення інтерв'ю та під час його подальшої інтерпретації. Саме завдяки її точному аналізу, переконували М. Віланова та Д. Віллемс, можна отримати індивідуальні переживання історії та зрозуміти сутність минулих подій. За цих обставин виникає необхідність тісної співпраці істориків з лінгвістами, яка удосконалисть техніку інтерв'ювання, визначить особливості внутрішнього та порівняльного аналізу текстів, встановить зв'язок між мовою та розумовими структурами, мовою та дійсністю, мовою та соціальними станами [16, С. 551]. На думку доповідачів, вирішення в майбутньому питання специфіки усного джерела спричинить радикальні зміни в історичних дослідженнях та призведе до переосмислення можливостей самої історичної науки.

Таким чином, з обговорення проблем та методів усної історії на XV Міжнародному конгресі історичних наук в Бухаресті можна зробити наступні висновки. Включення теми в основну програму найбільш авторитетного міжнародного з'їзду істориків стало переконливим фактом визнання усної історії серед фахової академічної спільноти. Частина делегатів підтримали положення про використання усних спогадів лише у ролі додаткового джерела історичного дослідження. Інші історики наполягали на першовартості усних свідчень у порівнянні з писемними джерелами, наголошували на їх невід'ємній ролі для реконструкції

повсякденного життя різних етнічних та соціальних груп, незамінність у заповненні т.зв. «білих плям» історії. Разом з тим, частина учасників засідання виступили з постпозитивістським підходом до спогадів та оцінки достовірності історичної пам'яті. Вони проаналізували практичні проблеми збирання усних свідчень, наголосили на значенні науково-технічного прогресу для розвитку усної історії, виокремили етапи підготовки та ведення інтерв'ю, розглянули критерії вибору респондентів, відзначили міждисциплінарний характер усної історії. Розмаїття висловлених думок яскраво ілюструє роль конгресів як майданчика для діалогу між представниками різних підходів до вивчення минулого.

Вирішення в майбутньому питання специфіки усного джерела спричинить радикальні зміни в історичних дослідженнях та призведе до переосмислення можливостей самої історичної науки. Це питання потребує комплексного та об'єктивного наукового з'ясування, має в подальшому стати предметом дослідження.

1. Грінченко Г. (Авто)біографічне інтерв'ю в усноісторичних дослідженнях: до питання про теорію нарративного аналізу // Схід/Захід : Іст.-культ. зб. – Вип. 11–12: Спец. вид.: Усна історія в сучасних соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень / За ред. В. Кравченка, Г. Грінченко. – Х.: ТОВ «НТМТ», 2008. – С. 59–76. еґенс G. Вказ. праця. – С. 576.
2. Нові перспективи історіюписання / П. Берк, Р. Дарнтон, А. Гаскелл та ін. ; Т. Портнова, А. Портнов (пер. з англ.) ; П. Берк (ред.). – К.: Ніка-Центр, 2004. – 387 с. – (Серія „Зміна парадигми” ; Вип. 5).
3. Томпсон П. Голос прошлого. Устная история / Пер. с англ. – М., 2003. – С. 87.
4. Томсон А. Чотири зміни парадигм в усній історії / Алістер Томсон // Схід/Захід: Іст.-культ. зб. – Вип. 11–12: Спец. вид.: Усна історія в сучасних соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень / За ред. В. Кравченка, Г. Грінченко. – Х.: ТОВ «НТМТ», 2008. – С. 7–24.
5. Тихвинский С. Л. Генеральная Ассамблея МКИИ / Сергей Леонидович Тихвинский // Вопросы истории. – 1977. – № 12. – С. 203–208.
6. Тихвинский С. Л. Некоторые вопросы исторической науки на международных конгрессах историков / Сергей Леонидович Тихвинский // Тихвинский С. Л. Китай и всемирная история / АН СССР, Отд-ние истории. – М.: Наука, 1988. – С. 518–544
7. Adán J. C. Proyecto de encuesta oral sobre la Guerra civil Española (1936–1939) // Congreso internacional des sciences historiques, 15-e. Bucarest. 1980. Rapports: XV Congrès international des sciences historiques, Bucarest, 10-17 août 1980. -1-3. – Bucarest: Ed. Acad. RSR, 1980. Rapports 1. C. 540.
8. Alagoa E. Oral tradition // Congreso internacional des sciences historiques, 15-e. Bucarest. 1980. Rapports: XV Congrès international des sciences historiques, Bucarest, 10-17 août 1980. -1-3. – Bucarest: Ed. Acad. RSR, 1980. Rapports 1. C. 529–535
9. Barker T. C. Oral history in Britain // Congreso internacional des sciences historiques, 15-e. Bucarest. 1980. Rapports: XV Congrès international des sciences historiques, Bucarest, 10-17 août 1980. -1-3. – Bucarest: Ed. Acad. RSR, 1980. Rapports 1. C. 555.
10. Barry B. La chronologie dans la tradition orale du Waalo – essai d'interprétation / Boubacar Barry // Congreso internacional des sciences historiques, 15-e. Bucarest. 1980. Rapports: XV Congrès international des sciences historiques, Bucarest, 10-17 août 1980. -1-3. – Bucarest: Ed. Acad. RSR, 1980. Rapports 1. P. 516–528;
11. Burg M. P. Problems and methods of oral history // Congreso internacional des sciences historiques, 15-e. Bucarest. 1980. Rapports: XV Congrès international des sciences historiques, Bucarest, 10-17 août 1980. -1-3. – Bucarest: Ed. Acad. RSR, 1980. Rapports 1. C. 498–499.
12. Congrès international des sciences historiques (15; 1982; Bucarest). Actes 1. – Bucaresti: Ed. Acad. RSR. - ; 24 см. 4.1.: – 1982. – 811 p.
13. Erdmann K. D. Die Ökumene der Historiker. Geschichte der International Historikerkongresse und des Comité International des Sciences Historiques / Karl Dietrich Erdmann. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1987. – 492 s.
14. Vilanova M. El abstencionismo electoral y su relación con las fuerzas políticas en la provincia de Gerona durante la II República. Un ejemplo: La Escala / Mercedes Vilanova. – Valencia: Universidad de Valencia, 1975.
15. Vilanova M. Estructura demográfica y económica de la Escala (Provincia de Gerona) en 1930–1940 // Estudios 7. Revista de Historia Moderna. – 1978. – Tomo 2. – P. 259–305.
16. Vilanova M., Willems D. Problems and methods of oral history // Congreso internacional des sciences historiques, 15-e. Bucarest. 1980. Rapports: XV Congrès international des sciences historiques, Bucarest, 10-17 août 1980. -1-3. – Bucarest: Ed. Acad. RSR, 1980. Rapports 1. C. 550.

17. Vincent S. L'histoire orale Montagnaise source pour l'histoire et discours idéologique // Congrès international des sciences historiques, 15-e. Bucarest. 1980. Rapports: XV Congrès international des sciences historiques, Bucarest, 10-17 août 1980. -1-3. – Bucarest: Ed. Acad. RSR, 1980. Rapports 1. C. 536–538.

18. Schütze F. Biographieforschung und narratives Interview / F. Schütze // Neue Praxis. Jahrgang 13/1983. – Heft 3. – S. 283–293;

19. Schütze F. Kognitive Figuren des autobiographischen Stegreiferzählens // Biographie und soziale Wirklichkeit/Kohli M., Robert G. (Hg.). – Stuttgart, 1984. – S. 8–117.

Бухарестський міжнародний конгрес істориків 1980 года ярко отразил наработки европейских историков в сфере устной истории. Можно утверждать, что в научном сообществе сформировалось два подхода к осмыслению роли устноисторических свидетельств в исследовании прошлого. Согласно первому подходу, воспоминания целесообразно использовать при отсутствии письменных документов, или в качестве дополнительного источника информации. Такую позицию наиболее полно выразили восточнонемецкий историк Ральф Рихтер и его коллега из Венгрии Тибор Эрен.

В свою очередь, венгерский историк Глянц Ференц выразил позицию о первосортности устных свидетельств, особенно при изучении проблем повседневной жизни. Его мнение поддержали Жозе Алан и Ричард Хованесян, которые специализировались на изучении Гражданской войны в Испании (1936 - 1939) и армянского геноцида в годы Первой мировой войны.

Также на международном конгрессе историков в столице Румынии важный сегмент дискуссионного поля составляли вопросы формирования качественной базы устной истории. Так, Мерседес Виланова, Доминик Виллес, Теодор Баркер, Жозе Алан обратили внимание своих коллег на то, что исследователь устной истории способен обеспечить высокий уровень информативности и достоверности базы источников. Для этого историк должен рационально использовать технологические достижения второй половины XX в. и применять в «полевой работе» магнитофон. Это, в свою очередь, должно освободить исследователя от необходимости письменного нотирования и позволить ему сконцентрировать внимание на ответах респондента. Также аудиозапись должна обеспечить фиксирование эмоций респондента, изменения в его голосе и поведении при изменении характера вопросов.

Кроме этого, исследователи устной истории обратили внимание на умение правильно выбирать респондента, умело задавать вопросы, которые бы максимально полно отражали его личное видение прошлого. Некоторые участники конгресса выступили с постпозитивистским подходом к воспоминаниям и оценке достоверности исторической памяти. Они проанализировали практические проблемы сбора устных свидетельств, отметили значение научно-технического прогресса для развития устной истории, выделили этапы подготовки и ведения интервью, рассмотрели критерии выбора респондентов, отметили междисциплинарный характер устной истории. Разнообразие высказанных мнений ярко иллюстрирует роль конгрессов как площадки для диалога между представителями различных подходов к изучению прошлого.

Ключевые слова: международный конгресс, устная история, воспоминания, респондент, интервью, источниковая база.

The Bucharest International Congress of Historians of 1980 clearly reflected the achievements of European historians in the field of oral history. It can be argued that the scientific community formed two approaches to understanding the role of oral historical evidence in the study of the past. According to the first approach, memories should be used in the absence of written documents, or as an additional source of information. This position was most fully expressed by the East German historian Ralph Richter and his Hungarian counterpart Tibor Eren.

In turn, the Hungarian historian Glyants Ferenc expressed his position on the first-grade oral evidence, especially when studying the problems of everyday life. His opinion was supported by Jose Alan and Richard Khovansyan, who specialized in the study of the Spanish Civil War (1936–1939) and the Armenian genocide during the First World War.

Also at the international congress of historians in the capital of Romania, an important segment of the discussion field was the formation of a quality oral history base. So, Mercedes Vilanova, Dominic Villes, Theodore Barker, Jose Alan drew the attention of their colleagues to the fact that the researcher of

oral history is able to provide a high level of information content and reliability of the source database. For this, the historian must rationally use the technological advances of the second half of the twentieth century and use a tape recorder in "field work". This, in turn, should relieve the researcher from the need for written notation and allow him to concentrate on the respondent's answers. Also, the audio recording should ensure recording of respondent's emotions, changes in his voice and behavior when the nature of the questions changes.

In addition, researchers of oral history pay attention to the ability to choose the right respondent and skillfully ask questions that would most fully reflect his personal vision of the past. Some participants of the meeting made a post-positivist approach to memories and assess the authenticity of historical memory. They analyzed the practical problems of collecting oral testimonies, emphasized the importance of scientific and technological progress for the development of oral history, outlined the stages of preparation and conduct of interviews, considered the criteria for selecting respondents, noted the interdisciplinary nature of oral history. The diversity of opinions expressed clearly illustrates the role of congresses as a platform for dialogue between representatives of different approaches to the study of the past.

Keywords: international congress, oral history, memories, respondent, interview, source base.

1. Grinchenko G. (Avto)biografichne interv'yu v usnoistory`chny`x doslidzhennyax: do py`tannya pro teoriyu naraty`vnoho analizu // Sxid/Zaxid : Ist.-kul`t. zb. – Vy`p. 11–12: Specz. vy`d.: Usna istoriya v suchasny`x social`no-gumanitarny`x studiyax: teoriya i prakty`ka doslidzhen` / Za red. V. Kravchenka, G. Grinchenko. – X.: TOV «NTMT», 2008. – S. 59–76. erenc G. Vkaz. pracya. – S. 576.
2. Novi perspekty`vy` istoriopy`sannya / P. Berk, R. Darnton, A. Gaskell ta in. ; T. Portnova, A. Portnov (per. z angl.) ; P. Berk (red.). – K.: Nika-Centr, 2004. – 387 s. – (Seriya „Zmina parady`gmy`” ; Vy`p. 5).
3. Tompson P. Golos proshlogo. Ustnaya istoriya / Per. s angl. – M., 2003. – S. 87.
4. Tomson A. Chotyry zminy paradyhm v usnii istorii / Alister Tomson // Skhid/Zakhid: Ist.-kult. zb. – Vyp. 11–12: Spets. vyd.: Usna istoriia v suchasnykh sotsialno-humanitarnykh studiiakh: teoriia i praktyka doslidzhen / Za red. V. Kravchenka, H. Hrinchenko. – Kh.: TOV «NTMT», 2008. – S. 7–24.
5. Tihvinskiy S. L. Generalnaya Assambleya MKIN / Sergey Leonidovich Tihvinskiy // Voprosy istorii. – 1977. – # 12. – S. 203–208.
6. Tihvinskiy S. L. Nekotorye voprosy istoricheskoy nauki na mezhdunarodnyih kongressah istorikov / Sergey Leonidovich Tihvinskiy // Tihvinskiy S. L. Kitay i vseмирnaya istoriya / AN SSSR, Otd-nie istorii. – M.: Nauka, 1988. – S. 518–544.
7. Adán J. C. Proyecto de encuesta oral sobre la Guerra civil Española (1936–1939) // Congres international des sciences historiques, 15-e. Bucarest. 1980. Rapports: XV Congrès international des sciences historiques, Bucarest, 10-17 août 1980. -1-3. – Bucarest: Ed. Acad. RSR, 1980. Rapports 1. C. 540.
8. Alagoa E. Oral tradition // Congres international des sciences historiques, 15-e. Bucarest. 1980. Rapports: XV Congrès international des sciences historiques, Bucarest, 10-17 août 1980. -1-3. – Bucarest: Ed. Acad. RSR, 1980. Rapports 1. C. 529–535
9. Barker T. C. Oral history in Britain // Congres international des sciences historiques, 15-e. Bucarest. 1980. Rapports: XV Congrès international des sciences historiques, Bucarest, 10-17 août 1980. -1-3. – Bucarest: Ed. Acad. RSR, 1980. Rapports 1. C. 555.
10. Barry B. La chronologie dans la tradition orale du Waalo – essai d'interprétation / Boubacar Barry // Congres international des sciences historiques, 15-e. Bucarest. 1980. Rapports: XV Congrès international des sciences historiques, Bucarest, 10-17 août 1980. -1-3. – Bucarest: Ed. Acad. RSR, 1980. Rapports 1. P. 516–528;
11. Burg M. P. Problems and methods of oral history // Congres international des sciences historiques, 15-e. Bucarest. 1980. Rapports: XV Congrès international des sciences historiques, Bucarest, 10-17 août 1980. -1-3. – Bucarest: Ed. Acad. RSR, 1980. Rapports 1. C. 498–499.
12. Congrès international des sciences historiques (15; 1982; Bucarest). Actes 1. – Bucuresti: Ed. Acad. RSR. - ; 24 cm. 4.1.: – 1982. – 811 p.
13. Erdmann K. D. Die Ökumene der Historiker. Geschichte der International Historikerkongresse und des Comité International des Sciences Historiques / Karl Dietrich Erdmann. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1987. – 492 s.
14. Vilanova M. El abstencionismo electoral y su relación con las fuerzas políticas en la provincia de Gerona durante la II República. Un ejemplo: La Escala / Mercedes Vilanova. – Valencia: Universidad de Valencia, 1975.
15. Vilanova M. Estructura demográfica y económica de la Escala (Provincia de Gerona) en 1930–1940 // Estudios 7. Revista de Historia Moderna. – 1978. – Tomo 2. – P. 259–305.

16. Vilanova M., Willems D. Problems and methods of oral history // *Congres international des sciences historiques*, 15-e. Bucarest. 1980. *Rapports: XV Congrès international des sciences historiques*, Bucarest, 10-17 août 1980. -1-3. – Bucarest: Ed. Acad. RSR, 1980. *Rapports* 1. C. 550.
17. Vincent S. L'histoire orale Montagnaise source pour l'histoire et discours idéologique // *Congres international des sciences historiques*, 15-e. Bucarest. 1980. *Rapports: XV Congrès international des sciences historiques*, Bucarest, 10-17 août 1980. -1-3. – Bucarest: Ed. Acad. RSR, 1980. *Rapports* 1. C. 536–538.
18. Schütze F. Biographieforschung und narratives Interview / F. Schütze // *Neue Praxis*. Jahrgang 13/1983. – Heft 3. – S. 283–293;
19. Schütze F. Kognitive Figuren des autobiographischen Stegreiferzählens // *Biographie und soziale Wirklichkeit*/Kohli M., Robert G. (Hg.). – Stuttgart, 1984. – S. 8–117.

© Таборанський С. П.

... ..Стаття надішла до редколегії 29.10.2018 р.